

dr hab. Brygida Kuźniak, prof. UJ
Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej
pt. „Skutek bezpośredni umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską
w ramach Wspólnej Polityki Handlowej”.

Dysertacja przygotowywana pod kierunkiem naukowym
dr. hab. Marcina Górskiego, prof. UŁ
w przewodzie doktorskim mgr. Łukasza Sternowskiego

Uwagi wstępne

Odnosnie do przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej mający zastosowanie stan prawny formułuje następujące wymagania:

- 1) rozprawa powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- 2) rozprawa powinna wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną autora w danej dyscyplinie naukowej;
- 3) rozprawa powinna wykazywać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez autora,

przewidując jednocześnie, iż rozprawę może stanowić praca pisemna.

Uwzględniając powyższe:

- I. stwierdza się, że przedłożona do niniejszej recenzji rozprawa doktorska posiada dopuszczoną przez prawo formę pracy pisemnej. Opracowanie to liczy 252 strony (zawierające po około 26 wersów + przypisy), składa się z 5 rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zwięzłych podsumowaniem oraz obejmuje bibliografię, wykaz aktów prawnych (w tym akty prawa pierwotnego UE, inne umowy międzynarodowe, dyrektywy, rozporządzenia, decyzje), wykaz orzeczeń (w tym orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości UE, opinie Trybunału Sprawiedliwości UE, orzeczenia sądów krajowych), jak również wykaz źródeł internetowych;
- II. formułuje się ocenę przedstawioną niżej.

Problem naukowy i jego rozwiązanie

Temat badawczy i tytuł rozprawy doktorskiej

Podjęty przez Doktoranta temat badawczy z pewnością jest zarówno ważny, jak i aktualny, a także skomplikowany, a zatem zasługuje na przeanalizowanie i opracowanie w formie dysertacji. Już wszystkie z osobna składowe tytułu rozprawy doktorskiej posiadają taki walor, iż ulokowanie w ich obszarze analizy naukowej rokuje pozytywnie co do jej rangi i przydatności, zarówno na polu badań podstawowych, jak i na polu praktyki. Sama Unia Europejska stanowi współcześnie jedną z bardziej znaczących, a zarazem i unikatowych (przez swój integracyjny charakter) organizacji międzynarodowych funkcjonujących w społeczności międzynarodowej, zaś regionalnie – na kontynencie europejskim – zajmuje, w skali znaczenia i wpływu wyznaczonego jej zakresem przedmiotowym i podmiotowym, jeśli nie najważniejsze, to z pewnością poczesne miejsce. Z kolei problematyka umów międzynarodowych *in genere* stanowi fundamentalne, bazowe zagadnie w obrębie prawa międzynarodowego publicznego, jak i prawa europejskiego. Wspólna Polityka Handlowa (dalej WPH) zabezpiecza zaś pozycję gospodarki UE w skali globalnej oraz przyczynia się do harmonijnego rozwoju światowego handlu. Wreszcie samo zagadnienie bezpośredniego skutku traktatów jawi się jako niezwykle interesujące z punktu widzenia jednostek, których pozycja jest coraz mocniej dostrzegalna wraz z postępującą ewolucją prawa międzynarodowego publicznego. Ujęcie zaś wszystkich wyżej przywołanych elementów w spójne i klarowne zagadnienie badawcze zasługuje na uznanie.

Warto dodać, że nie tylko temat rozprawy budzi aprobatę, ale także sam jej tytuł rozprawy został tak sformułowany, że trafnie sygnalizuje jej treść.

Struktura dysertacji

Struktura opracowania jest klarowna i logiczna i jako taka ułatwia odbiór jego merytorycznej zawartości przez czytelnika. Podkreślić należy, iż poszczególne rozdziały i podrozdziały rozprawy układają się w uporządkowany i konsekwentny wywód, w którym zdaniem sporządzającej niniejszą recenzję niczego co do zakresu nie brakuje, a jednocześnie nie ma treści zbędnych. Treści prezentowane w kolejnych rozdziałach i podrozdziałach pracy logicznie bazują na treściach prezentowanych w rozdziałach poprzednich, pole rozważań konsekwentnie zawęża się i precyzuje. Walorem jest także to, że Doktorant założył pewien poziom wiedzy wyjściowej czytelnika.

Dodatkową zaletą pracy w zakresie jej budowy jest fakt, że konstrukcja poszczególnych rozdziałów opiera się na wspólnym wzorze, tj. każdy z rozdziałów zawiera uwagi wstępne oraz na końcu wnioski wyprowadzone z podjętych rozważań.

Rozdział pierwszy „Ewolucja kompetencji i procedury zawierania przez Wspólnoty Europejskie umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony” buduje bazę i historyczną perspektywę analizy dokonywanej w toku rozprawy. Autor podąża przez następujące akty prawa pierwotnego UE: Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, Jednolity Akt Europejski, Traktat z Maastricht, Traktat z Amsterdamu, Traktat z Nicei oraz Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy, który nie wszedł w życie, ale stanowił istotne podwaliny Traktatu z Lizbony, przy czym Autor w tej swoistej „wędrówce” prezentuje przeobrażenia zakresu przedmiotowego WPH oraz kompetencji Wspólnoty w ramach tej polityki.

W rozdziale drugim zatytułowanym „Wpływ Traktatu z Lizbony na kompetencje i procedurę zawierania przez Unię Europejską umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej”, który to rozdział Autor zarówno trafnie wprowadził do rozprawy, jak i trafnie określił „punktem wyjścia” dla analizy przeprowadzonej w dalszym toku rozprawy, a poświęconej już materii dotyczącej zawierania przez UE umów międzynarodowych w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej, a także bezpośrednich inwestycji zagranicznych (s. 47 rozprawy), Autor zajął się zakresem kompetencji UE dotyczącej zawierania umów międzynarodowych, w szczególności uwzględniając obszar WPH, zaprezentował specyfikę procedury zawierania umów w ramach WPH, jak również zaprezentował nowe elementy zakresu przedmiotowego WPH (handlowe aspekty własności intelektualnej, bezpośrednie inwestycje zagraniczne) wraz z problemami dotyczącymi oddziaływania zmodyfikowanego zakresu przedmiotowego WPH na kompetencje odnoszące się do zawierania umów międzynarodowych przez Unię.

Rozdział trzeci poświęcony został problematyce skutku bezpośredniego umów międzynarodowych ujętej w perspektywie prawa międzynarodowego i prawa UE; obejmuje on także wywody na temat relacji prawa międzynarodowego i prawa krajowego – dualizmu i monizmu, relacji między PMP a prawem UE oraz dotyczące skutku bezpośredniego umów zawartych przez UE, tu z uwzględnieniem umów z obszaru wyłącznych kompetencji UE oraz tzw. „umów mieszanych”, a także interpretowania umów przez Trybunał Sprawiedliwości.

Rozdział czwarty i piąty stanowią zaś realizację wcześniejszej zapowiedzi, tj. analizują zagadnienie dotyczące zawierania przez UE umów międzynarodowych w dziedzinie

handlowych aspektów własności intelektualnej, a także bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Budowa pracy i przedmiot poszczególnych rozdziałów zostały klarownie i miarodajnie w stosunku do zawartości treściowej rozprawy nakreślone przez Autora (ss.10-11, 46-47, 79-80, 133-134, 182-183).

Cel i wartość pracy

Pan Łukasz Sternowski badając zagadnienie bezpośredniej skuteczności umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej zapoznał się w szerokim zakresie z dorobkiem doktryny zarówno rodzimej, jak i zagranicznej oraz przeanalizował znaczną liczbę orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości UE, a także oparł się na właściwie dobranym materiale normatywnym. Te zebrane oraz zbadane źródła jawią się jako znaczące i kompletne i jako takie z pewnością upoważniają Autora rozprawy do wyprowadzenia wniosków i postulatów.

Cel rozprawy odczytuje się jako zweryfikowanie głównej jej tezy, którą Pan Łukasz Sternowski sformułował następująco: „umowy międzynarodowe zawierane przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w obecnym stanie prawnym powinny być uznane za odnoszące skutek bezpośredni.” (s. 10 rozprawy). Dla weryfikacji powyższej tezy Autor dysertacji postawił następujące pytania badawcze: „1) Jaki jest zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej?; 2) Jakimi kompetencjami do zawierania umów dysponuje Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Handlowej?; 3) Jaka jest praktyka zawierania umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej?; 4) Czy umowy z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej odnoszą skutek bezpośredni?; 5) Czy umowy z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych odnoszą skutek bezpośredni?” (s. 10 rozprawy). Zarówno tezę jak i prowadzące do jej obrony pytania, na które udzielone odpowiedzi przynoszą ustalenia parcjalne, ocenia się jako prawidłowo postawione, przy czym pytania, zdaniem sporządzającej niniejszą recenzję, obejmują wszystkie istotne kwestie.

Wartość eksplanacyjna i twórcza dysertacji sprowadza się do dokonania następujących ustaleń:

- Wspólna Polityka Handlowa podlegała znaczącej ewolucji wraz z zawieraniem przez Państwa członkowskie Unii kolejnych traktatów składających się na jej prawo pierwotne. Zakres

przedmiotowy WPH stopniowo rozszerzał się co korespondowało ze umacnianiem pozycji i zwiększaniem znaczenia UE w handlu światowym;

- w ramach Wspólnej Polityki Handlowej kompetencja UE zwiększała wraz z takim właśnie kierunkiem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w tym zakresie. WPH została objęta wyłączną kompetencją Unii, przy czym szeroki zakres przedmiotowy umów dotyczących handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych spowodował to, że nierzadko umowy takie przekraczały granice wyłącznych kompetencji Unii;

- praktyka zawierania przez UE umów handlowych na przestrzeni czasu ulegała modyfikacjom. Do czasu Traktatu z Lizbony zawierano umowy w formule mieszanej. Tzw. umowy handlowe nowej generacji dzielone są już na dwie odrębne kategorie, mianowicie zawierane przez UE w ramach jej wyłącznych kompetencji oraz zawierane przez UE z udziałem państw członków jako objęte kompetencjami mieszanymi, co skutkuje odpowiednio innymi procedurami ostatecznego wyrażenia zgody na związanie się umową;

- Do czasu Traktatu z Lizbony Trybunał Sprawiedliwości nie uznawał skutku bezpośredniego porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej i decyzję w tej sprawie pozostawiał państwom członkowskim w zakresie postanowień objętych ich kompetencjami, po wejściu z życie Traktatu z Lizbony Trybunał zaś uchylił się od jednoznacznej odpowiedzi i nie rozstrzygnął tej kwestii co skutkuje brakiem pewności co do prawa i niekorzystnie wpływa na pozycję handlową Unii;

- odnośnie do umów z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych można mówić o *quasi* bezpośrednim skutku umowy, albowiem jednostka w praktyce posiada możliwość dochodzenia swoich praw w oparciu o postanowienia umowne.

Ustalenia powyższe ocenić należy jako prawidłowo wywiedzione i uprawnione.

Co do zaś głównej tezy rozprawy, konstatację Autora: „skutek bezpośredni poszczególnych postanowień umów międzynarodowych zawieranych przez UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej jest możliwy przy spełnieniu określonych przesłanek” (s. 220 rozprawy) dopełnioną następującymi wskazaniem: 1) „uznanie skutku bezpośredniego umów handlowych zawieranych w ramach WPH powinno przede wszystkim być uzależnione od woli wszystkich stron, które umowę zawarły” (tamże); 2) „Trybunał, dokonując interpretowania postanowień umownych, powinien jedynie określić, czy spełniają one wymogi odnoszenia skutku bezpośredniego, a decyzję co do samego zastosowania umowy w tym zakresie

pozostawić jej stronom” (tamże); 3) „UE mogłaby elastycznie realizować Wspólną Politykę Handlową uznając lub nie skutek bezpośredni poszczególnych umów handlowych. W przypadku braku zgodności stron co do skutku bezpośredniego danej umowy, TSUE ma możliwość dokonania interpretacji umowy pod kątem skutku bezpośredniego” (tamże) - tę konstatację uznaje się w świetle przeprowadzonych przez Autora badań za uprawnioną i przekonującą, a cel pracy za w pełni zrealizowany.

W niektórych fragmentach rozprawy jej recenzentka widziała możliwość jej udoskonalenia rekomendując tym samym pewne niewielkie modyfikacje i pogłębienie rozważań, mianowicie, odnośnie do poruszonej przez Autora kwestii relacji prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego państw - monizmu i dualizmu oraz kwestii transformowania prawa międzynarodowego do wewnętrznej przestrzeni operacyjnej (s. 80 rozprawy). Warto bowiem zwrócić uwagę, że koncepcję monizmu i dualizmu wypracowały teoria i filozofia prawa, zaś różne schematy wprowadzania prawa międzynarodowego do sfery krajowej wypracowało prawoznawstwo. Utożsamianie tych kwestii wydaje się być znacznym uproszczeniem. Co więcej, trudno współcześnie twierdzić by w społeczności międzynarodowej w pełni obroniła się i urzeczywistniła teoria monistyczna, bądź dualistyczna. Państwa bardzo często stosują rozwiązania mieszane. Warto także na poziomie egzemplifikacji nie ograniczyć się do przykładu Polski (s. 80 rozprawy).

W tym miejscu autorka recenzji sygnalizuje, iż na etapie publicznej obrony rozprawy pragnie omówić z Doktorantem w szczególności kwestię prymatu prawa międzynarodowego oraz zagadnienie metod recepcyjnych i pozarecepcyjnych implementacji prawa międzynarodowego.

W tym miejscu podkreślić należy, że pomimo sformułowanych powyżej nielicznych uwag stwierdzić należy, iż problem badawczy podjęty przez Doktoranta i dokonane przez Niego ustalenia cechuje doniosłość naukowa i dysertacja z pewnością zasługuje na wysoką ocenę.

Podsumowując uwagi dotyczące wartości pracy doktorskiej konstatuje się, że postawiony przez Pana Łukasza Sternowskiego cel naukowy został zrealizowany, a rozprawa cechuje się znaczną wartością informacyjną oraz wartością twórczą przez co zauważalnie

wpisuje się w dyskurs naukowy, w szczególności w zakresie polskiej doktryny, do której wnosi nowe ustalenia.

Ogólna wiedza teoretyczna Autora rozprawy w obranej przezeń dyscyplinie naukowej oraz Jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Pisząc niniejszą rozprawę Autor bez wątpliwości dowiódł, że posiada wysoce satysfakcjonującą wiedzę z zakresu prawa międzynarodowego publicznego i prawa europejskiego, w tym szczególnie sprawnie porusza się w obszarze prawa traktatów oraz prawa organizacji międzynarodowych. Pan Łukasz Sternowski wykazał także umiejętność dobrania i wykorzystania adekwatnej metodologii prowadzenia badań, w tym zdolność do dokonywania ustaleń w oparciu o dorobek doktryny oraz analizowanie orzecznictwa. Zastosowane przez Autora dysertacji metody badawcze typowe dla prac prawniczych, a to metoda dogmatyczno-prawna oraz historyczno-prawna, a także metoda empiryczna zostały poprawnie dobrane. Na podkreślenie zasługuje przy tym okoliczność, że Doktorant wskazał i wyjaśnił – chociaż jedynie bardzo lakonicznie – do jakich czynności badawczych używał danej metody (s. 10 rozprawy).

Literaturę wykorzystaną przez Autora dla dokonania ustaleń ocenić należy jako obszerną i aktualną. Podkreślić należy, iż Doktorant oparł się także na bogatym orzecznictwie (wykaz na s. 243-250 rozprawy).

Dużą zaletą rozprawy jest to, iż została ona napisana bardzo dobrym i zrozumiałym językiem. Dla porządku tylko odnotować można, iż Autor nie ustrzegł się pewnych nieznaczących uchybień i niedoskonałości, jak np. na s. 80 rozprawy – zdanie pierwsze, gdzie nadmiarowo używa słowa „umowa”, bądź na s. 79 rozprawy, gdzie używa sformułowania „członkowie społeczności międzynarodowej”, podczas gdy wydaje się, że lepszym byłoby „uczestnicy społeczności międzynarodowej”, ponieważ na obecnym etapie rozwoju stosunków międzynarodowych nie możemy (jeszcze?) założyć, iż wszystkie elementy zbioru „społeczność międzynarodowa” z pewnością tworzą grupę, a zatem zbiorowość połączoną jakąś więzią. Takie nieznaczące występujące w rozprawie niedociągnięcia nie rzutują jednak w żaden sposób na jej ocenę, która jest bez wątpienia wysoka.

Sporządzająca niniejszą recenzję rekomenduje opublikowanie dysertacji w formie monografii i/lub opracowanie i opublikowanie na podstawie dysertacji artykułu w języku angielskim.

Podsumowanie

Głównymi zaletami recenzowanej dysertacji są: 1) dobór interesującego, ważkiego i aktualnego tematu; 2) klarownie sformułowana teza pracy; 3) bardzo przejrzysta struktura pracy; 4) przeprowadzone badania, które dostarczają czytelnikowi wiedzy posiadającej wartość eksplanacyjną; 5) wkład twórczy w postaci wyprowadzonych wniosków i ocen.

W świetle sformułowanych wyżej uwag częściowych i ocen, w podsumowaniu niniejszych rozważań stwierdza się, że **przedłożona przez Pana mgr Łukasza Sternowskiego rozprawa doktorska** stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i **spełnia inne wymogi określone prawem** oraz **rekomenduje się dopuszczenie tej rozprawy do publicznej obrony.**

Brygida Kuźniak

Kraków, 20.12.2024 r.